

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ
ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

Δ.Π.Μ.Σ ΣΤΗΝ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΕΠΙΣΤΗΜΗ

ΕΠΙΒΛΕΠΩΝ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ : ΒΑΡΕΛΑΣ ΕΡΩΤΟΚΡΙΤΟΣ

ΘΕΜΑ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ:

«Η ΠΟΡΕΙΑ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΤΡΑΠΕΖΩΝ ΤΑ ΤΕΛΕΥΤΑΙΑ ΠΕΝΤΕ ΧΡΟΝΙΑ»

ΔΙΓΚΑ ΒΑΣΙΛΙΚΗ

ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ 2005

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Εισαγωγή	1
Η κερδοφορία των τραπεζών – Θεωρία	4
Η θεωρία του κόστους συναλλαγών	4
Η θεωρία της ασύμμετρης πληροφόρησης	8
Η θεωρία της παραγωγής πληροφόρησης	13
Η θεωρία του λειτουργικού ρόλου των τραπεζών	15
Η κερδοφορία των τραπεζών - Εμπειρικές έρευνες	20
Αποτελέσματα εμπειρικών ερευνών για την ελληνική τραπεζική αγορά την περίοδο 1980-2000	20
Η κερδοφορία των ελληνικών τραπεζών την περίοδο 2000 – 2004	28
Η κερδοφορία των ελληνικών τραπεζών κατά την περίοδο 2000 – 2004 – Βασικά χαρακτηριστικά	28
Η κερδοφορία των ελληνικών τραπεζών – Εμπειρική διερεύνηση	31
Συμπεράσματα.....	39

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Στο πρόσφατο παρελθόν ήταν διάχυτος ένας έντονος και αυστηρός έλεγχος των χρηματοπιστωτικών αγορών, καθώς επίσης και μια άμεση κρατική ανάμειξη στην ιδιοκτησία τραπεζών και στις τραπεζικές εργασίες. Χαρακτηριστικά παραδείγματα της παραπάνω πρότασης αποτελούσαν ο εξωγενής καθορισμός των επιτοκίων, οι υποχρεωτικές δεσμεύσεις στις καταθέσεις, οι δεσμεύσεις – αποδεσμεύσεις στις χορηγήσεις, ο καθορισμός του περιθωρίου κέρδους των τραπεζών, οι ειδικοί πιστωτικοί έλεγχοι και όλα αυτά σε συνδυασμό με την ελλιπή ανάπτυξη της αγοράς κεφαλαίων.

Εξαιτίας, λοιπόν, αυτής της ελλιπούς ανάπτυξης της αγοράς κεφαλαίων, μόνο το τραπεζικό σύστημα ήταν σε θέση να απορροφά τις αποταμιεύσεις των οικονομικών μονάδων. Κατ' επέκτασιν, τόσο ο κρατικός όσο και ο ιδιωτικός τομέας στρέφονταν αποκλειστικά στο τραπεζικό σύστημα για τη χρηματοδότηση των ελλειμμάτων και των επενδυτικών τους προγραμμάτων αντίστοιχα. Το αποτέλεσμα ήταν ότι η ανάγκη του δημόσιου τομέα για δάνεια αποτελούσε τον κύριο προσδιοριστικό παράγοντα των κινήσεων των νομισματικών μεγεθών.

Απόρροια όλων των παραπάνω αποτέλεσαν κατ' αρχάς οι υψηλές απαιτήσεις σε αποθέματα και οι συχνές μεταβολές τους, προκειμένου να καλυφθούν οι ανάγκες του δημόσιου τομέα. Ακόμη περιορίστηκε η ευελιξία του τραπεζικού συστήματος, , αυξήθηκε το κόστος λειτουργίας του και μειώθηκε η πίεση για την τόνωση του ανταγωνισμού και τη βελτίωση της αποδοτικότητας των τραπεζών. Επιπλέον, η χρησιμοποίηση του συστήματος των δεσμεύσεων – αποδεσμεύσεων για τον έλεγχο των τραπεζικών πιστώσεων που απέβλεπε στην ανακατανομή των πόρων για τη χρηματοδότηση παραγωγικών δραστηριοτήτων του δημοσίου και ιδιωτικού τομέα, δεν απέτρεψε τη διαρροή πιστώσεων σε πέρα από τις επιθυμητές κατευθύνσεις.

Όμως, η προοπτική ένταξης της χώρας μας στην Ο.Ν.Ε. αποτέλεσε το κίνητρο για τον εκσυγχρονισμό του ελληνικού τραπεζικού συστήματος. Η έκθεση της επιτροπής Καρατζά (1987) που αφορούσε σε αυτόν τον εκσυγχρονισμό προέβλεπε την υλοποίησή του σε τρία διαδοχικά στάδια. Το πρώτο στάδιο περιελάμβανε τη σταδιακή αποκατάσταση των πραγματικών επιτοκίων, έτσι ώστε να είναι σύμφωνα με

τις συνθήκες της αγοράς, την ισχύ των υποχρεωτικών καταθέσεων των εμπορικών τραπεζών στην Κεντρική Τράπεζα, τη χορήγηση μακροπρόθεσμων πιστώσεων σε ιδιωτικές παραγωγικές επενδύσεις και τη χρηματοδότηση του δημοσίου και των δημοσίων επιχειρήσεων. Τέλος, καταργούνται οι πιστωτικοί έλεγχοι και υποκαθιστούνται από γενικά κριτήρια για τις τραπεζικές χορηγήσεις, που θα διέπονταν από τις αρχές που θέτει η κεντρική τράπεζα.

Το δεύτερο στάδιο υπαγόρευε ότι η Κεντρική Τράπεζα θα καθορίζει τα επιτόκια, αυξάνοντας ή ανάλογα μειώνοντας τη ρευστότητα. Επίσης, τα τραπεζικά ιδρύματα θα διαμόρφωναν τα επιτόκια καταθέσεων και χορηγήσεων με εξαίρεση αυτών που αφορούσαν τη γεωργία και τον αγροτικό τομέα και τη σταδιακή μείωση της υποχρεωτικής δέσμευσης κεφαλαίων από τα τραπεζικά ιδρύματα σε τίτλους του ελληνικού δημοσίου.

Το τρίτο στάδιο προέβλεπε ότι η επιδότηση των διαφόρων κλάδων θα προέρχονταν κατευθείαν απ' τον προϋπολογισμό, και όχι μέσω των επιτοκίων. Συγκεκριμένα, όλα τα επιτόκια των τραπεζών θα καθορίζονται από τις συνθήκες της αγοράς, καθώς επίσης θα καταργηθούν όλες οι επιδοτήσεις σε όλες τις κατηγορίες χορηγήσεων, όπως και οι ειδικές δεσμεύσεις των τραπεζικών κεφαλαίων για τη χρηματοδότηση της βιοτεχνίας.

Όσον αφορά το ρόλο της Τράπεζας της Ελλάδος, η έκθεση την καθιστά υπεύθυνη στο ρυθμιστικό ρόλο των χρηματαγορών μέσω των υποχρεωτικών καταθέσεων των εμπορικών τραπεζών σε αυτήν. Επιπλέον η Τράπεζα της Ελλάδος οφείλει να θεσπίσει κάποια κριτήρια για να ελέγχει την οικονομική κατάσταση των τραπεζών, όπως τα ίδια κεφάλαια κάθε τράπεζας, τη ρευστότητά της, το ενεργητικό της και την ικανότητα διοίκησής της. Τέλος θα εποπτεύει τις μεταβιβάσεις μερών των μετοχικών κεφαλαίων των τραπεζών, τις εξαγορές και συγχωνεύσεις τραπεζών, τη δημοσιοποίηση των οικονομικών τους καταστάσεων και θα επιβάλλει κυρώσεις για τυχόν παραβάσεις.

Μια σημαντική συνέπεια της έκθεσης της επιτροπής του Καρατζά αποτέλεσε το γεγονός ότι καθιερώθηκε ένα ενιαίο λογιστικό σχέδιο για όλες τις τράπεζες σύμφωνα με τις κοινοτικές οδηγίες. Οι τράπεζες θα υποχρεούνταν εφεξής να

συντάσσουν και να δημοσιεύουν τις οικονομικές τους καταστάσεις και τις ενοποιημένες οικονομικές τους καταστάσεις με σαφή προσδιορισμό του περιεχομένου τους. Τα επιτόκια και η κίνηση κεφαλαίων απελευθερώθηκαν πλήρως, ενώ καταργήθηκαν οι άμεσοι πιστωτικοί έλεγχοι και επιτράπη η ελεύθερη είσοδος τραπεζικών οργανισμών από την Ευρωπαϊκή ένωση. Τέλος οι εμπορικές τράπεζες απέκτησαν το δικαίωμα να προσφέρουν ένα μεγάλο φάσμα προϊόντων και υπηρεσιών, ενώ παράλληλα ιδρύθηκε χρηματιστήριο παραγώγων και δημιουργήθηκε αγορά τίτλων βραχυχρόνιου δημοσίου χρέους.

Η ΚΕΡΔΟΦΟΡΙΑ ΤΩΝ ΤΡΑΠΕΖΩΝ – ΘΕΩΡΙΑ

Οι λόγοι ύπαρξης των τραπεζών και κατ' επέκτασιν τα πλεονεκτήματα του ρόλου τους συνοψίζονται στις παρακάτω τέσσερις θεωρίες:

- Η θεωρία του κόστους συναλλαγών.
- Η θεωρία της ασύμμετρης πληροφόρησης.
- Η θεωρία της παραγωγής πληροφόρησης.
- Η θεωρία του λειτουργικού ρόλου των τραπεζών.

Η ΘΕΩΡΙΑ ΤΟΥ ΚΟΣΤΟΥΣ ΣΥΝΑΛΛΑΓΩΝ

Η αποσαφήνιση του όρου «κόστος συναλλαγών» θα επιχειρηθεί με τη χρήση του παρακάτω παραδείγματος. Έστω κάποιος που θέλει να δανείσει τα πλεονάζοντα χρηματικά του κεφάλαια. Αφού πρώτα έρθει σε επαφή με τους υποψήφιους δανειολήπτες το επόμενο βήμα που θα πρέπει να ακολουθήσει είναι η προφύλαξη της επένδυσής του. Προς αυτήν την κατεύθυνση θα πρέπει να προσλάβει ένα δικηγόρο ο οποίος θα του ετοιμάσει το συμφωνητικό δανεισμού, το οποίο θα προσδιορίζει τους καταβαλλόμενους τόκους και το χρόνο αποπληρωμής του δανείου. Εν συνεχεία, θα πρέπει να παρακολουθεί την όλη διαδικασία αποπληρωμής του δανείου, με μεγάλη όμως πιθανότητα επιβάρυνσης με το κόστος των νομικών διαδικασιών που θα κινηθούν από την πλευρά του στην περίπτωση επισφαλών δανειοληπτών οι οποίοι είναι ασυνεπείς με το χρονοδιάγραμμα των πληρωμών. Όταν συνυπολογιστούν όλα αυτά τα κόστη παρατηρεί κανείς ότι μειώνονται σημαντικά τα κέρδη από την όποια συμφωνία δανειστή - δανειολήπτη και έτσι οι μικροί αποταμιευτές αποθαρρύνονται και δεν προχωρούν στη διάθεση των χρημάτων τους.

Μια λύση στην ύπαρξη του κόστους συναλλαγών αποτελεί το τραπεζικό σύστημα, αφού συγκεντρώνει τα πλεονασματικά κεφαλαία μεγάλου αριθμού αποταμιευτών. Αυτή η λειτουργία του τραπεζικού συστήματος επιφέρει την αύξηση του κόστους διεκπεραίωσης των συναλλαγών με φθίνοντα ρυθμό, καθώς το μέγεθος

των συναλλαγών αυξάνεται. Με άλλα λόγια το τραπεζικό σύστημα είναι σε θέση να αξιοποιεί επιτυχώς τις οικονομίες κλίμακας. Και αυτή ακριβώς η ύπαρξη των οικονομιών κλίμακας εξηγεί γιατί αναπτύχθηκαν οι χρηματοοικονομικοί διαμεσολαβητές και αποτελούν σήμερα ένα αναπόσπαστο κομμάτι στη δομή του ελληνικού χρηματοπιστωτικού συστήματος. Σύμφωνα λοιπόν με τη θεωρία της μείωσης του κόστους συναλλαγών μια τράπεζα είναι κερδοφόρα, όσο εκμεταλλεύεται το μεγαλύτερο δυνατό τις οικονομίες κλίμακας, οι οποίες σχετίζονται θετικά με το μέγεθος αυτής. Βάσει των παραπάνω καθοριστικός παράγοντας του ύψους της κερδοφορίας μιας τράπεζας είναι το μέγεθός της.

Οι οικονομίες κλίμακας συναντώνται στις μεγάλες επιχειρήσεις για δύο κυρίως λόγους: Πρώτον, η εξειδίκευση που αναπτύσσουν στις δραστηριότητες τους προκαλεί ταυτόχρονα και μεγαλύτερη αποτελεσματικότητα. Προς αυτήν την κατεύθυνση οι τράπεζες προσλαμβάνουν ειδικά καταρτισμένο προσωπικό που έχει εκπαιδευθεί κατάλληλα προς συγκεκριμένες δραστηριότητες, προκειμένου να μειώσουν περαιτέρω το κόστος συναλλαγών τους με τους πελάτες. Δεύτερον, οι μεγάλες επιχειρήσεις έχουν τη δυνατότητα να χρησιμοποιούν κεφαλαιουχικό εξοπλισμό, ο οποίος είναι ιδιαίτερα ακριβός για τις μικρές επιχειρήσεις, και συνεπώς αυτές στερούνται των πλεονεκτημάτων που προσφέρουν οι οικονομίες κλίμακας.

Τα τελευταία χρόνια είναι σύνηθες το φαινόμενο εισαγωγής από μεριάς των τραπεζών καινοτομιών, καθώς επίσης και ανάληψης αποτελεσματικών επενδύσεων στην τεχνολογία, έτσι ώστε να μειωθεί σημαντικά το κόστος διαμεσολάβησής τους (το κόστος μετασχηματισμού των πηγών κεφαλαίων σε χρήσεις κεφαλαίων) και κατ' επέκτασιν να αυξηθεί το κέρδος τους.

Όσον αφορά τις τεχνολογικές επενδύσεις, ο όρος περιλαμβάνει ηλεκτρονικούς υπολογιστές, οπτικοακουστικά συστήματα επικοινωνίας και άλλη τεχνολογία πληροφόρησης. Σύμφωνα με τον Saunders et al. (1997) μία τράπεζα μπορεί να επιτύχει πολλά οφέλη αν προβεί σε αποτελεσματικές τεχνολογικές επενδύσεις. Τέτοια οφέλη αποτελούν τόσο το χαμηλό κόστος, αν συνδυαστούν καταλλήλως οι εργασία και το κεφάλαιο, όσο και οι υψηλές πρόσοδοι, οι οποίες με τη σειρά τους οδηγούν στην προσφορά ενός μεγάλου εύρους χρηματοοικονομικών υπηρεσιών.

Από την άλλη μεριά, όσον αφορά στις τεχνολογικές καινοτομίες οι τράπεζες μπορούν να πετύχουν τα εξής :

1. Αύξηση των εσόδων από τόκους αν οι τράπεζες πωλούν ένα ευρύτερο φάσμα χρηματοοικονομικών υπηρεσιών, λόγω των τεχνολογικών εξελίξεων. Αυτό μπορεί να περιλαμβάνει σταυροειδείς πωλήσεις προϊόντων, καθώς οι υπολογιστές έχουν τη δυνατότητα να αξιοποιούν δεδομένα πελατών και να επιχειρούν τηλεπώληση χρηματοοικονομικών υπηρεσιών, όπως ασφαλειών ζωής και άλλων τραπεζικών προϊόντων, π.χ. δανείων.
2. Μείωση των εξόδων για τόκους, αν η πρόσβαση στις αγορές στοιχείων του παθητικού εξαρτάται άμεσα από την τεχνολογική ικανότητα της τράπεζας. Η ικανότητα μιας τράπεζας να παράγει και να πωλεί εμπορικά γραμμάτια είναι σε μεγάλο βαθμό τεχνολογικά ελεγχόμενη.
3. Αύξηση των εσόδων εκτός τόκων όταν οι προμήθειες για τις παρεχόμενες υπηρεσίες, ειδικά των δραστηριοτήτων εκτός ισολογισμού, συνδέονται με την ποιότητα της τεχνολογίας. Για παράδειγμα, οι πιστώσεις παρέχονται ηλεκτρονικά στους πελάτες.
4. Μείωση των εξόδων εκτός τόκων αν η συλλογή και αποθήκευση πληροφοριών πελατών δεν έχει τη μορφή έντυπου υλικού αλλά ηλεκτρονικών αρχείων.

Και οι τέσσερις παραπάνω τρόποι, όπως είναι φυσικό, οδηγούν σε αύξηση της κερδοφορίας των τραπεζών.

Οι τεχνολογικές επενδύσεις στις οποίες προβαίνει μια τράπεζα συνδέονται άρρηκτα με το μέγεθος αυτής. Για παράδειγμα, μόνο οι μεγάλες τράπεζες είναι σε θέση να χρησιμοποιούν την τεχνολογία των δορυφόρων ή των σούπερ-κομπιούτερ μειώνοντας έτσι το μέσο κόστος τους και κατ' επέκτασιν αυξάνοντας το κέρδος τους. Όμως από την άλλη μεριά μπορεί κανείς εύκολα να ισχυριστεί ότι η τεχνολογία των δορυφόρων ή των σούπερ-κομπιούτερ προϋποθέτει και ένα κόστος εγκατάστασης και συντήρησης, το οποίο δεν αντιμετωπίζουν οι μικρές τράπεζες και έτσι αποκτούν

ένα πλεονέκτημα μέσου κόστους έναντι των μεγάλων τραπεζών.

Σαν πιο χαρακτηριστικές τεχνολογικές καινοτομίες θα μπορούσαν να αναφερθούν οι εξής :

Οι *Αυτόματες ταμειολογιστικές μηχανές (ATM)*. Επιτρέπουν στους πελάτες των τραπεζών εικοσιτετράωρη πρόσβαση στους λογαριασμούς τους, την εξόφληση λογαριασμών και την ανάληψη χρημάτων, είτε βρίσκονται στο εσωτερικό της χώρας είτε στο εξωτερικό. Εντούτοις, οι συγκεκριμένες μηχανές αδυνατούν να απαντήσουν αυτομάτως στις ερωτήσεις που ενδεχομένως προκύπτουν στους πελάτες όταν τις χρησιμοποιούν. Αυτό πιθανώς επιφέρει την απομάκρυνση των πελατών τραπεζικής λιανικής, που σημαίνει ότι οι απώλειες εσόδων ίσως εκμηδενίσουν κάθε εξοικονόμηση κόστους.

Οι *Χρεωστικές κάρτες*. Για τους πελάτες που επιλέγουν να μην χρησιμοποιούν μετρητά, επιταγές ή πιστωτικές κάρτες, η χρήση χρεωστικών καρτών τους επιτρέπει τη διενέργεια αγορών χωρίς να γίνεται έλεγχος υπολοίπου ή καθυστερήσεων, όπως συμβαίνει με τις πιστωτικές κάρτες, καθώς η τράπεζα που εκδίδει την χρεωστική κάρτα αυτομάτως μεταφέρει χρήματα από τον λογαριασμό του πελάτη στον λογαριασμό του πωλητή του προϊόντος.

Το *Home Banking* συνδέει τους πελάτες με τους καταθετικούς τους λογαριασμούς και ταυτόχρονα παρέχει τη δυνατότητα εξόφλησης λογαριασμών, όλα μέσω προσωπικών υπολογιστών. Οι *προκαθορισμένες χρεώσεις / πιστώσεις* περιλαμβάνουν άμεση καταβολή σε τραπεζικούς λογαριασμούς επιταγών, πληρωμών καθώς και καταβολή δόσεων στεγαστικών δανείων, ενώ η *τηλεφωνική πληρωμή λογαριασμών* επιτρέπει την άμεση μεταφορά χρημάτων από τους καταθετικούς λογαριασμούς των πελατών προς τρίτους.

Η ΘΕΩΡΙΑ ΤΗΣ ΑΣΥΜΜΕΤΡΗΣ ΠΛΗΡΟΦΟΡΗΣΗΣ

Ο όρος «*ασύμμετρη πληροφόρηση*» αναφέρεται στο γεγονός ότι στην αγορά χρήματος ο ένας εκ των δύο συμβαλλομένων έχει καλύτερη πληροφόρηση. Για παράδειγμα, ο δανειολήπτης έχει συνήθως καλύτερη πληροφόρηση από το δανειστή για τις πιθανές μελλοντικές αποδόσεις και τον κίνδυνο που συνεπάγεται η σχεδιαζόμενη επένδυση για την οποία συνάπτεται το δάνειο. Έτσι μια τράπεζα επιτρέπει στους δανειστές να χορηγούν δάνεια αναλαμβάνοντας το μικρότερο δυνατό κόστος απόκτησης πληροφόρησης, το οποίο είναι πολύ μικρότερο αυτού που θα αναλάμβαναν αν διαπραγματεύονταν απευθείας με τους δανειολήπτες. Το υψηλό κόστος απόκτησης της αναγκαίας πληροφόρησης αποτελεί και έναν από τους πιο σημαντικούς λόγους ύπαρξης των τραπεζών.

Απόρροια της παραπάνω ασύμμετρης πληροφόρησης στη λειτουργία της κάθε τράπεζας αποτελούν το «*πρόβλημα της δυσμενούς επιλογής*» και το «*πρόβλημα του ηθικού κινδύνου*».

Η «*δυσμενής επιλογή*» είναι ένα πρόβλημα ασύμμετρης πληροφόρησης που προκύπτει πριν από την πραγματοποίηση της συναλλαγής. Οι δανειστές πριν τη σύναψη του δανείου εκτιμούν τη φερεγγυότητα κάθε δανειολήπτη και ανάλογα προσαρμόζουν το επιτόκιο. Συνήθως είναι επιφυλακτικοί απέναντι στους υποψήφιους δανειολήπτες που αποδέχονται ιδιαίτερα υψηλό επιτόκιο και αρνούνται να χρηματοδοτήσουν τα επενδυτικά τους σχέδια. Έτσι, στην προσπάθειά τους να μειώσουν την πιθανότητα υψηλού πιστωτικού κινδύνου συχνά απορρίπτουν αποδοτικά προγράμματα, ενώ αναλαμβάνουν την χρηματοδότηση άλλων, μικρότερου ρίσκου, που συνεπάγονται όμως μικρότερη αποδοτικότητα.

Η λύση στο πρόβλημα της «*δυσμενούς επιλογής*» στις χρηματαγορές είναι ο περιορισμός της ασύμμετρης πληροφόρησης, παρέχοντας σ' αυτούς που προσφέρουν τα χρηματικά τους κεφάλαια λεπτομέρειες για τους ιδιώτες ή τις επιχειρήσεις που αναλαμβάνουν τη χρηματοδότηση των επενδύσεών τους. Και ακριβώς αυτός είναι ο ρόλος μιας τράπεζας. Μια τράπεζα, αποκτά εξειδίκευση στην παραγωγή πληροφόρησης για την ποιότητα των επιχειρήσεων. Εν συνεχεία συγκεντρώνει τα χρήματα των καταθετών και τα δανείζει στις αξιόπιστες επιχειρήσεις. Και επειδή η

τράπεζα δανείζει κυρίως σ' αυτές, η απόδοση των δανείων που χορηγεί είναι μεγαλύτερη των τόκων που πληρώνει στους καταθέτες της. Σαν αποτέλεσμα, η τράπεζα έχει κέρδη που της επιτρέπουν να αναλαμβάνει τη δραστηριότητα της παραγωγής πληροφόρησης.

Όμως ο καλύτερος τρόπος για να επιτύχει μια τράπεζα τόσο τον περιορισμό του προβλήματος της «*δυσμενούς επιλογής*», όσο και ένα ικανοποιητικό επίπεδο κερδών, είναι κυρίως μέσω της δημιουργίας ιδιωτικών δανείων, παρά χρεογράφων που διαπραγματεύονται στην ελεύθερη αγορά. Επειδή ένα ιδιωτικό δάνειο δεν αποτελεί στοιχείο εμπορεύσιμο στην αγορά, οι άλλοι επενδυτές δεν μπορούν να έχουν γνώση του τι κάνει η τράπεζα και να αυξήσουν την τιμή ώστε η τράπεζα να μην αποζημιώνεται για την πληροφόρηση που παράγει. Ο ρόλος της τράπεζας σαν διαμεσολαβητής που κρατά κυρίως μη εμπορεύσιμα δάνεια είναι το κλειδί της επιτυχίας της στην μείωση της ασύμμετρης πληροφόρησης στις χρηματαγορές. Άρα, η λύση που δίνουν οι τράπεζες στο πρόβλημα της *δυσμενούς επιλογής* είναι η παραγωγή της κατάλληλης πληροφόρησης με το ελάχιστο δυνατό κόστος.

Από την άλλη μεριά το πρόβλημα του «*ηθικού κινδύνου*» ενδέχεται να προκύψει αμέσως μετά τη σύναψη του δανείου, αφού ο δανειολήπτης ενδέχεται να αναλάβει επενδυτικά σχέδια ιδιαίτερα υψηλού ρίσκου (που όμως υπόσχονται και υψηλές αναμενόμενες αποδόσεις) καθώς θεωρεί ότι “παίζει” με τα χρήματα κάποιου άλλου. Και επειδή το πρόβλημα του ηθικού κινδύνου αυξάνει τις πιθανότητες μη αποπληρωμής των δανείων ίσως οι δανειστές εκτιμήσουν ότι δεν πρέπει να προχωρούν σε συνάψεις δανείων.

Μια ιδιαίτερη μορφή ηθικού κινδύνου αποτελεί το «*principal – agent problem*». Το «*principal – agent problem*» συνήθως προκύπτει σε εταιρείες όπου οι μάνατζερς, οι οποίοι είναι διαφορετικοί από τους ιδιοκτήτες και κατέχουν ένα μικρό μέρος των μετοχών της εταιρείας ενεργούν πάντα προς δικό τους συμφέρον, το οποίο αποκλίνει από το συμφέρον των ιδιοκτητών (μεγιστοποίηση κερδών εταιρείας), στους οποίους ανήκει η πλειοψηφία των μετοχών της εταιρείας. Το «*agent - principal problem*» δεν θα προέκυπτε αν οι ιδιοκτήτες της επιχείρησης είχαν πλήρη πληροφόρηση για τις ενέργειες των μάνατζερς και μπορούσαν να αποτρέψουν περιπτώσεις άσκοπων δαπανών. Το παραπάνω πρόβλημα, σαν παράδειγμα «*ηθικού κινδύνου*», προκύπτει

μόνο επειδή οι μάνατζερς έχουν σαφώς περισσότερη πληροφόρηση για τις ενέργειές τους απ' ό,τι οι μέτοχοι, δηλαδή λόγω της ύπαρξης ασύμμετρης πληροφόρησης και σίγουρα δεν θα προέκυπτε αν δεν υπήρχε ο διαχωρισμός ιδιοκτησίας και διοίκησης.

Μια τράπεζα, λύνει το πρόβλημα του «*ηθικού κινδύνου*» ελέγχοντας το πώς επενδύονται τα χρήματα, πάντα με το ελάχιστο δυνατό κόστος. Καθώς οι τράπεζες συνάπτουν εξατομικευμένα δάνεια κανείς δεν μπορεί να παρακολουθήσει και να ελέγξει τις ρήτρες που οι ίδιες θέτουν στα συμβόλαια με σκοπό να αποθαρρύνουν ανεπιθύμητες συμπεριφορές και ενέργειες. Συνεπώς, συνάπτοντας ο διαμεσολαβητής εξατομικευμένα δάνεια επωφελείται του ελέγχου που ασκεί και περιορίζει τον «*ηθικό κίνδυνο*».

Ας εξετάσουμε τώρα τους παράγοντες που επιδρούν στην κερδοφορία των τραπεζών. Οι τράπεζες με την μεγαλύτερη αποτελεσματικότητα κόστους είναι αυτές που παράγουν την άριστη ποσότητα προϊόντων και υπηρεσιών που ελαχιστοποιεί το μέσο κόστος παραγωγής, αλλά και αυτές που παράγουν τους άριστους συνδυασμούς προϊόντων έτσι ώστε να επιτυγχάνεται το παραπάνω αποτέλεσμα. Οι Καπόπουλος και Σιώκη (2002) κατέληξαν στο συμπέρασμα, χρησιμοποιώντας στοιχεία της δεκαετίας του '80, ότι οι μεσαίου μεγέθους τράπεζες ήταν περισσότερο αποτελεσματικές από τις μεγάλες τράπεζες. Επίσης, χρησιμοποιώντας στοιχεία της δεκαετίας του '90 κατέληξαν στο συμπέρασμα ότι οι μεγάλες τράπεζες αντιμετώπιζαν σημαντικές οικονομίες κλίμακας. Έτσι, για άλλη μια φορά, ο παράγοντας του μεγέθους των τραπεζών φαίνεται να είναι καθοριστικής σημασίας στη διαμόρφωση του ύψους των κερδών.

Ένας άλλος παράγοντας που σχετίζεται με την κερδοφορία μιας τράπεζας είναι και το ιδιοκτησιακό της καθεστώς. Πολλές έρευνες που έχουν διεξαχθεί έχουν προσπαθήσει να απαντήσουν στο ερώτημα αν και με ποιο τρόπο το ιδιοκτησιακό καθεστώς επιδρά στην κερδοφορία μιας τράπεζας. Κάποιες από αυτές καταλήγουν στην ύπαρξη αρνητικής σχέσης μεταξύ των δύο όταν μια τράπεζα διέπεται από κρατικό έλεγχο. Οι εξηγήσεις που δίνονται είναι οι εξής δύο: α) η επίτευξη ελαχιστοποίησης του κόστους από τις ιδιωτικές τράπεζες και β) η επικέντρωση από μέρους των ιδιωτικών τραπεζών σε άλλους στόχους εκτός αυτού της μεγιστοποίησης των κερδών. Σαν τέτοιοι αναφέρονται η μεγιστοποίηση των εσόδων ή της επιρροής

των διευθυντικών στελεχών τους και η επιτέλεση ενός κοινωνικού ρόλου που υπαγορεύεται από πολιτικές επιλογές. Ένα άλλο, όμως, μέρος των ερευνών βρίσκει θετική σχέση που εξηγείται μέσω της διαδικασίας της τραπεζικής φιλελευθεροποίησης που βελτιώνει την ποιότητα των χαρτοφυλακίων των κρατικών τραπεζών.

Ένας ακόμη παράγοντας που αναμένεται να έχει σημαντική επίδραση στην κερδοφορία είναι το πόσο αποτελεσματική είναι η διοίκηση των εξόδων από τη μεριά της τράπεζας. Μπορεί τα υψηλά έξοδα να συνεπάγονται χαμηλά κέρδη, αυτό όμως δεν ισχύει στην περίπτωση που τα υψηλότερα έξοδα συνδυάζονται με μεγαλύτερο όγκο επιχειρηματικής δραστηριότητας και επομένως με μεγαλύτερα έσοδα. Άρα, προκειμένου να αποδειχθεί η αποτελεσματικότητα της διοίκησης των εξόδων μιας τράπεζας, θα ήταν σωστό τα έξοδα να αντανakλούν μεταβολές στο επίπεδο των εργασιών και γι' αυτό συνήθως εμφανίζονται σαν ο λόγος των εξόδων ως προς το σύνολο του ενεργητικού.

Μεταξύ των προσδιοριστικών παραγόντων της κερδοφορίας των τραπεζών είναι και η πρόσβαση κάθε τράπεζας στους συντελεστές παραγωγής. Μπορεί κανείς να αποδείξει ότι όταν επικρατεί ατελής ανταγωνισμός στην αγορά τραπεζικών προϊόντων, χαμηλότερο κόστος πρώτων υλών συνεπάγεται υψηλότερα κέρδη. Το ίδιο ισχύει και στην περίπτωση των επιχειρήσεων που προσφέρουν τα ίδια προϊόντα, αλλά κάποιες από αυτές αντιμετωπίζουν χαμηλότερο κόστος πρώτων υλών. Επομένως, μια εξήγηση στο ότι κάποιες τράπεζες παρουσιάζουν μεγαλύτερα κέρδη θα μπορούσε να αποτελεί το γεγονός της πρόσβασης σε φθηνότερες εισροές που οδηγεί σε μεγαλύτερα κέρδη. Και καθώς η τραπεζική είναι μια λειτουργία εντάσεως εργασίας, στην οποία οι αμοιβές προσωπικού αποτελούν ένα μεγάλο μέρος των συνολικών εξόδων λειτουργίας, το κόστος εργασίας συνιστά σημαντικό παράγοντα της τραπεζικής κερδοφορίας. Επειδή όμως η πλήρης υποκατάσταση της εργασίας από την τεχνολογία είναι περιορισμένη, κανείς αναμένει τα μέσα έξοδα για αμοιβές προσωπικού να συνδέονται αρνητικά με την κερδοφορία.

Μια καλά οργανωμένη διατραπεζική αγορά βραχυχρόνιων πιστώσεων καθώς και μια ανεπτυγμένη αγορά κεφαλαίων για μακροχρόνια χρηματοδότηση μειώνει το κόστος χρηματοδότησης και επομένως συνεπάγεται υψηλότερη κερδοφορία. Θα

μπορούσε ακόμη κανείς να υποθέσει ότι ο κύριος παράγοντας της κερδοφορίας μιας τράπεζας είναι η πιστωτική της κατάταξη, που καθορίζει το κόστος χρηματοδότησής της από τις προαναφερθείσες αγορές. Η πιστωτική κατάταξη τείνει να είναι μεγαλύτερη για τις μεγάλες τράπεζες σε σχέση με τις μικρότερες, για τους παρακάτω δύο λόγους. Πρώτον, οι μεγαλύτερες τράπεζες τείνουν να εμφανίζουν μεγαλύτερο βαθμό διαφοροποίησης που μειώνει τον πιστωτικό κίνδυνο. Δεύτερο, οι μεγάλες τράπεζες είναι πολύ πιθανό να 'σωθούν' από τις εκάστοτε κυβερνήσεις στην περίπτωση δυσκολιών. Επομένως, σε μια συγκεντρωμένη αγορά στην οποία δραστηριοποιούνται λίγες μόνο μεγάλες τράπεζες, καθεμιά από αυτές είναι πιθανό να απολαμβάνει ευνοϊκότερες πιστώσεις απ' ό,τι σε μια αγορά στην οποία δραστηριοποιούνται πολλές περισσότερες τράπεζες. Και αναφορικά με την κερδοφορία, αναμένεται θετική σχέση μεταξύ αυτής και του δείκτη πιστωτικής κατάταξης κάθε τράπεζας.

Η ΘΕΩΡΙΑ ΤΗΣ ΠΑΡΑΓΩΓΗΣ ΠΛΗΡΟΦΟΡΗΣΗΣ

Οι Campbell και Kracaw (1980) υποστηρίζουν ότι κανένας από τους προηγούμενους λόγους που αποτελούν η μείωση του κόστους συναλλαγών, η εξασφάλιση εμπιστευτικής πληροφόρησης ή η παραγωγή πληροφόρησης μπορεί να σταθεί μόνος του ως ικανοποιητική εξήγηση για την ύπαρξη των τραπεζών, αλλά όλοι μαζί σε συνδυασμό. Η έρευνά τους επικεντρώνεται στη λειτουργία της παραγωγής πληροφόρησης από τις τράπεζες και δείχνουν ότι η διαμεσολάβηση δεν είναι ικανή να επιλύσει το πρόβλημα του «ηθικού κινδύνου» στην αγορά πληροφόρησης.

Οι Campbell και Kracaw διεξήγαγαν μια έρευνα, η οποία αφορούσε την αναζήτηση μιας αποτελεσματικής ισορροπίας σε μια αγορά ασύμμετρης πληροφόρησης για την αξία των επιχειρήσεων. Σύμφωνα με τα αποτελέσματα της έρευνάς τους, οι τράπεζες, εκτός του ότι είναι παραγωγοί πληροφόρησης, λόγω της ύπαρξης δυσκολιών που δημιουργεί η ασύμμετρη πληροφόρηση, εμφανίζουν κέρδη όταν μπορούν να παράγουν από κοινού πληροφόρηση και άλλα προϊόντα και υπηρεσίες, όπως είναι η παροχή ρευστότητας και υπηρεσιών συναλλαγής και η πώληση ασφαλιστικών συμβολαίων. Έτσι, η εναλλακτική άποψη που παρουσιάζουν, ότι οι τράπεζες ευημερούν όταν παράγουν ταυτόχρονα πληροφόρηση και άλλες υπηρεσίες, μοιάζει περισσότερο πειστική εξήγηση της ύπαρξής τους.

Προσπαθώντας κανείς να διερευνήσει τους παράγοντες που θα διαφοροποιούσαν το ύψος των κερδών μεταξύ των τραπεζών σε μια τέτοια αγορά παραγωγής πληροφόρησης, θα υποστήριζε μάλλον ότι σημαντικό ρόλο παίζουν ο ανταγωνισμός και τα εμπόδια εισόδου σ' αυτή. Λαμβάνοντας υπόψη το κόστος εισόδου, οι επιχειρήσεις εισέρχονται στην αγορά αν τα κέρδη αναμένεται να είναι μη αρνητικά. Τα εμπόδια εισόδου αυξάνουν το κόστος εισόδου, με αποτέλεσμα ο αριθμός των επιχειρήσεων να μικραίνει και τα κέρδη που απολαμβάνουν οι ήδη υπάρχουσες στην αγορά επιχειρήσεις να γίνονται μεγαλύτερα. Για την τραπεζική αγορά κανείς μπορεί να βρει ένα αριθμό εμποδίων εισόδου που σχετίζονται με την τεχνολογία, το ενδιαφέρον από την πλευρά των πελατών, το ρυθμιστικό πλαίσιο.

Η ένταση της ζήτησης από μέρους των αποταμιευτών για την πληροφόρηση εξαρτάται από τον αριθμό των υποκαταστημάτων της τράπεζας ανά τετραγωνικό χιλιόμετρο που έχουν στη διάθεσή τους. Η μεταβλητή αυτή είναι ένας δείκτης της πυκνότητας των υποκαταστημάτων. Χαμηλότερη πυκνότητα υποκαταστημάτων οδηγεί σε μικρότερα τραπεζικά έξοδα.

Εκτιμάται, επίσης, ότι η τραπεζική κερδοφορία επηρεάζεται από τη φάση του οικονομικού κύκλου και το κατά κεφαλήν εισόδημα που αυτή προσδιορίζει, για τους παρακάτω λόγους. Πρώτον, η ποιότητα του ενεργητικού μιας τράπεζας εξαρτάται από τη φάση του κύκλου. Οι προβλέψεις για επισφαλή δάνεια, που σχετίζονται με τον κίνδυνο αφερεγγυότητας, είναι μεγαλύτερες στη φάση της καθόδου παρά στη φάση της ανόδου. Ένα τέτοιο αβέβαιο περιβάλλον, λόγω της φάσης της καθόδου, κάνει περισσότερο επιτακτική την ανάγκη για αναζήτηση πληροφόρησης ως προς την ποιότητα των επιχειρήσεων και των χρεογράφων που αυτές εκδίδουν, με αποτέλεσμα την αυξημένη ζήτηση για παραγωγή πληροφόρησης κατά τη διάρκεια της φάσης αυτής. Κανείς όμως δεν μπορεί να μας διαβεβαιώσει και για την ύπαρξη υψηλότερης κερδοφορίας.

Επίσης, το πραγματικό κατά κεφαλήν εισόδημα μπορεί να ιδωθεί σαν ένας δείκτης του μεγέθους της αγοράς στην οποία δραστηριοποιούνται οι τράπεζες. Θα μπορούσε να αντιπαρατεθεί η άποψη ότι υψηλότερη κερδοφορία προκύπτει κατά τη διάρκεια της φάσης της οικονομικής ανόδου, με την αύξηση του πραγματικού κατά κεφαλήν εισοδήματος να συνεπάγεται αυξημένη ζήτηση των υπηρεσιών που οι τράπεζες προσφέρουν. Στη φάση της ανόδου θα υπάρχει μεγαλύτερη ζήτηση για τραπεζική πίστωση απ' ότι στη φάση της καθόδου, καθώς παρουσιάζονται περισσότερες και καλύτερες επενδυτικές ευκαιρίες. Με τον τρόπο αυτό όμως γεννάται και μεγαλύτερη ανάγκη για παροχή πληροφόρησης στους υποψήφιους αποταμιευτές - επενδυτές. Αν ο αριθμός των τραπεζών παραμένει σταθερός καθ' όλη τη διάρκεια του οικονομικού κύκλου, αναμένεται, υπό συνθήκες ατελούς, ανταγωνισμού, η κερδοφορία να σχετίζεται θετικά με το μέγεθος της αγοράς, όπως αυτό εκφράζεται από το κατά κεφαλήν εισόδημα.

Η ΘΕΩΡΙΑ ΤΟΥ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΚΟΥ ΡΟΛΟΥ ΤΩΝ ΤΡΑΠΕΖΩΝ

Σύμφωνα με το Merton (1995) το κάθε χρηματοπιστωτικό σύστημα επιτελεί μια σειρά από λειτουργίες, οι οποίες παραμένουν αναλλοίωτες από το παρελθόν μέχρι σήμερα. Έτσι κάθε χρηματοπιστωτικό ίδρυμα:

- Προωθεί ένα σύστημα πληρωμών για την ανταλλαγή αγαθών και υπηρεσιών. Οι πληρωμές αυτές πραγματοποιούνται με τη μορφή νομισμάτων, επιταγών και άλλων μέσων συναλλαγής
- Είναι σε θέση να συγκεντρώνει χρηματικά κεφάλαια. Οι τράπεζες συγκεντρώνουν τις αποταμιεύσεις ιδιωτών, τις οποίες προορίζουν για δάνεια προς επιχειρήσεις και ιδιώτες.
- Κατανέμει τους οικονομικούς πόρους μέσα στο χώρο και στο χρόνο. Οι τράπεζες είναι σε θέση να μεταφέρουν πλούτο μεταξύ των νέων και της τρίτης ηλικίας, πράγμα που επιδρά θετικά στην κοινωνική ευημερία της κάθε χώρας.
- Μειώνει την αβεβαιότητα και τον κίνδυνο. Τα οφέλη που μπορούν να προκύψουν από συνάψεις δανείων με διαφορετικούς κινδύνους και διαφορετικές αποδόσεις είναι πολύ σημαντικά.
- Παρέχει πληροφόρηση τιμών.
- Μετριάζει το πρόβλημα της ασύμμετρης πληροφόρησης. Οι τράπεζες είναι σε θέση να συλλέγουν πληροφορίες για την αγορά, τις οποίες παρέχουν στους αποταμιευτές, οι οποίοι δεν είναι σε θέση να έχουν στην διάθεσή τους αυτήν την πληροφόρηση.

Αν παρατηρήσει κανείς τον αριθμό και τη φύση των υπηρεσιών που οι τράπεζες προσφέρουν οδηγείται γρήγορα στο συμπέρασμα ότι οι διαφορές που υπάρχουν στο μέγεθος της κερδοφορίας μεταξύ των διάφορων τραπεζικών ιδρυμάτων θα πρέπει να αναζητηθούν κυρίως στις διαφορές που υπάρχουν στον

τρόπο οργάνωσης και διοίκησης αυτών και στις αποφάσεις που λαμβάνονται όσον αφορά στη διαχείριση των πηγών και χρήσεων κεφαλαίων, στην κεφαλαιακή επάρκεια, στο βαθμό ρευστότητας και στη διαχείριση των εξόδων τους.

Οι εργασίες της χρηματοοικονομικής διαμεσολάβησης ενδέχεται να εκτίθενται σε διαφόρων ειδών κινδύνους, όπως ο κίνδυνος επιτοκίου και ο πιστωτικός κίνδυνος. Συνεπώς, η κερδοφορία μιας τράπεζας εξαρτάται από το πως η διοίκηση της αντιμετωπίζει τον κίνδυνο. Η συμπεριφορά της διοίκησης απέναντι στον κίνδυνο μπορεί να αναλυθεί εξετάζοντας το ύψος των κεφαλαίων και των αποθεματικών που μια τράπεζα επιλέγει να διακρατεί και τις πολιτικές διοίκησης της ρευστότητάς της.

Οι τράπεζες που έχουν υψηλούς λόγους κεφαλαίων προς ενεργητικό θεωρούνται σχετικά ασφαλέστερες στις περιπτώσεις ζημιών. Όμως, υψηλός λόγος κεφαλαίου προς ενεργητικό αποτελεί ταυτόχρονα και ένδειξη χαμηλού ρίσκου. Και εκ της 'παραδοσιακής' υπόθεσης κινδύνου - απόδοσης συνεπάγεται αρνητική σχέση μεταξύ του λόγου κεφαλαίων προς ενεργητικό και της τραπεζικής κερδοφορίας. Ακόμη, υψηλός λόγος κεφαλαίων προς ενεργητικό μειώνει τα έσοδα μετά τους φόρους, καθώς για μια επιχείρηση που προβαίνει στο δανεισμό, αντί να αυξήσει το μετοχικό της κεφάλαιο, το ποσό των πληρωτέων τόκων αφαιρείται από το φορολογητέο εισόδημα. Θα μπορούσε όμως κανείς να αντιπαραθέσει και την άποψη ότι, ειδικά στην περίπτωση των κανόνων που επιβάλλουν αύξηση της κεφαλαιακής επάρκειας, ο υψηλότερος λόγος κεφαλαίων προς ενεργητικό αναγκάζει τις τράπεζες να αναλάβουν μεγαλύτερο κίνδυνο στο χαρτοφυλάκιο του ενεργητικού τους ελπίζοντας σε μεγιστοποίηση των αναμενόμενων αποδόσεων. Έτσι, αυξάνεται η πιθανότητα θετικής σχέσης μεταξύ του λόγου κεφαλαίων προς ενεργητικό και κερδοφορίας.

Όσον αφορά το βαθμό ρευστότητας, καθώς οι τράπεζες συμμετέχουν στη διαδικασία μετασχηματισμού των βραχυχρόνιων καταθέσεων τους σε μακροχρόνια δάνεια, έρχονται αντιμέτωπες με τον κίνδυνο της αναντιστοιχίας ληκτοτήτων. Προκειμένου να προφυλαχθούν έναντι ελλειμμάτων ρευστότητας, που μπορεί να οδηγήσουν την τράπεζα σε πτώχευση, οι τράπεζες συχνά διακρατούν ρευστοποιήσιμα στοιχεία που μπορούν εύκολα να μετατραπούν σε μετρητό χρήμα. Όμως, τα ρευστά διαθέσιμα έχουν συνήθως χαμηλότερα ποσοστά απόδοσης και

επομένως η υψηλή ρευστότητα αναμένεται να συνδέεται με χαμηλή κερδοφορία.

Μεταξύ των παραγόντων που βρίσκονται υπό τον έλεγχο της διοίκησης της κάθε τράπεζας, οι κυριότεροι που έχουν επίδραση στην κερδοφορία είναι αυτοί που διαμορφώνουν τα καθαρά έσοδα από τόκους. Και ως προς αυτό το σημείο, τα επιτόκια δανείων και καταθέσεων, που σήμερα δεν καθορίζονται αποκλειστικά από την Κεντρική Τράπεζα αλλά κάθε μια τράπεζα ξεχωριστά μπορεί από μόνη της να καθορίσει δική της πολιτική επιτοκίων καταθέσεων και χορηγήσεων, αναμένεται να επιδρούν στην κερδοφορία. Λόγω όμως του γεγονότος ότι στην πραγματικότητα τα επιτόκια γενικά καθορίζονται από τις δυνάμεις της προσφοράς και ζήτησης, εμφανίζουν μικρές αποκλίσεις από τράπεζα σε τράπεζα.

Καθώς για τις τράπεζες κύρια πηγή εσόδων αποτελούν οι τόκοι από τα διάφορα στοιχεία του ενεργητικού ενώ κύρια πηγή εξόδων αποτελούν οι τόκοι επί των στοιχείων του παθητικού, αυξομειώσεις στα επιτόκια θα επηρεάσουν την κερδοφορία των τραπεζών. Για να διευκρινιστεί όμως η ακριβής σχέση μεταξύ της μεταβολής των επιτοκίων και των κερδών θα πρέπει να γνωρίζουμε σε τι βαθμό επηρεάζονται τα στοιχεία του ισολογισμού από τις μεταβολές των επιτοκίων.

Γενικά θα μπορούσε να ισχυριστεί κανείς τα παρακάτω:

- Με θετικό άνοιγμα, αύξηση των επιτοκίων συνεπάγεται αύξηση των κερδών, ενώ μείωση των επιτοκίων συνεπάγεται μείωση των κερδών.
- Με αρνητικό άνοιγμα, αύξηση των επιτοκίων σημαίνει μείωση των κερδών, ενώ μείωση των επιτοκίων σημαίνει αύξηση των κερδών.
- Με μηδενικό άνοιγμα, μεταβολές των επιτοκίων αφήνουν το ύψος των κερδών ανεπηρέαστο.

Εντούτοις, θα μπορούσε να ισχυριστεί κανείς ότι μια μείωση των βραχυχρόνιων επιτοκίων θα οδηγούσε σε μεγαλύτερη τραπεζική κερδοφορία μέσω

της αύξησης του περιθωρίου μεταξύ των επιτοκίων καταθέσεων και χορηγήσεων. Οι τράπεζες μετασχηματίζουν βραχυχρόνιες υποχρεώσεις, όπως καταθέσεις, σε μακροχρόνια δάνεια και σαν συνέπεια οι υποχρεώσεις τους τείνουν να είναι βραχυχρόνιες σε σχέση με το ενεργητικό τους. Και από μια μείωση των επιτοκίων που αυξάνει τα περιθώρια κέρδους μέσω της αύξησης του περιθωρίου επιτοκίου φαίνεται να ευνοούνται ιδιαίτερα οι τράπεζες που η ληκτότητα του ενεργητικού τους είναι πολύ μικρότερη αυτής των υποχρεώσεών τους.

Από την άλλη πλευρά, για πολύ χαμηλά επίπεδα επιτοκίων, η επίδραση στην κερδοφορία των τραπεζών από μια περαιτέρω μείωση των βραχυχρόνιων επιτοκίων διαφαίνεται μάλλον δυσμενής καθώς στενεύουν τα περιθώρια χορήγησης δανείων. Όταν τα επιτόκια καταθέσεων είναι κοντά στο μηδέν, μια μείωση των επιτοκίων χορηγήσεων είναι δύσκολο να συνδυαστεί με μια παρόμοια μείωση των επιτοκίων καταθέσεων και η επακόλουθη μείωση των περιθωρίων διαμεσολάβησης της τράπεζας θα οδηγήσει σε πτώση της κερδοφορίας.

Ο πληθωρισμός, επίσης, επιδρά στην κερδοφορία των τραπεζών μέσω της αύξησης των λειτουργικών εξόδων, της ανάγκης για αύξηση των προβλέψεων και της μεταβλητότητας επιτοκίων. Επίσης, η μεταβλητότητα του πληθωρισμού αποτελεί σημαντικό παράγοντα καθώς δυσκολεύει την εκτίμηση των δανειακών αποφάσεων, όπως π.χ. στην περίπτωση που ένας δανειακός διακανονισμός σε αναμενόμενα επίπεδα πληθωρισμού μπορεί να μετατραπεί σε οριακό, αν ο πληθωρισμός είναι απροσδόκητα χαμηλός και τα επιτόκια υψηλά.

Αναμφισβήτητα, η επίδραση των επιπέδων του πληθωρισμού στην κερδοφορία εξαρτάται από τα αποτελέσματά του επί των εσόδων και εξόδων της τράπεζας. Ο Perry (1992) εξετάζοντας τα κέρδη και τις ζημιές των τραπεζών λόγω πληθωρισμού κατέληξε στο συμπέρασμα ότι η επίδραση του πληθωρισμού στην εικόνα μια τράπεζας εξαρτάται από το αν ο πληθωρισμός είναι προσδοκώμενος ή όχι. Αν ο πληθωρισμός είναι εξ' ολοκλήρου προσδοκώμενος και τα επιτόκια προσαρμόζονται ανάλογα, οδηγώντας σε έσοδα τα οποία αυξάνουν με γρηγορότερους ρυθμούς απ' ότι τα έξοδα, τότε ενδέχεται να έχει θετική επίδραση στην κερδοφορία. Όμως αν ο πληθωρισμός δεν είναι προσδοκώμενος και οι τράπεζες βραδυκίνητα προσαρμόζουν τα επιτόκιά τους, τότε υπάρχει η πιθανότητα τα έξοδα

να αυξάνουν γρηγορότερα από τα έσοδα, δηλ αρνητική επίδραση του πληθωρισμού στην κερδοφορία.

Το μερίδιο της αγοράς που κατέχει κάθε τράπεζα μεταβάλλεται ανάλογα με την ένταση του ανταγωνισμού που επικρατεί στη συγκεκριμένη αγορά και μια τέτοια μεταβολή σίγουρα συνεπάγεται μεταβολή των κερδών αυτών των ιδρυμάτων.

Το μερίδιο αγοράς είναι ο πιο σημαντικός δείκτης του βαθμού μονοπωλιακής δύναμης που διαθέτει μια τράπεζα. Υψηλότερο μερίδιο αγοράς σχεδόν πάντοτε οδηγεί σε υψηλότερη μονοπωλιακή δύναμη, ενώ μικρά μερίδια αγοράς οδηγούν σε μικρή ή καθόλου μονοπωλιακή δύναμη. Εντούτοις, ο ακριβής βαθμός μονοπωλιακής δύναμης εξαρτάται από την ελαστικότητα της ζήτησης προς τις παρεχόμενες από την τράπεζα υπηρεσίες. Η κερδοφορία προσδιορίζεται τόσο από τις γενικότερες συνθήκες της αγοράς όσο και από το μερίδιο αγοράς. Υπάρχει λοιπόν μια θετική σχέση ανάμεσα στο μερίδιο αγοράς κάθε τράπεζας και του ύψους της κερδοφορίας της.

Ο βαθμός συγκέντρωσης θεωρείται ότι μετρά το βαθμό της ολιγοπωλιακής διάρθρωσης του κλάδου. Οι τράπεζες σε έναν ολιγοπωλιακό κλάδο μπορούν, πρώτον, να συνεργάζονται σε τέτοιο βαθμό ώστε η αγορά να αποκτά μονοπωλιακή δομή, δεύτερον, να ανταγωνίζονται η μία την άλλη με σφοδρότητα, και τρίτον, να αγνοούν η μία την άλλη ακολουθώντας ανεξάρτητη τιμολογιακή πολιτική. Συνεπώς, η σχέση ανάμεσα στο βαθμό συγκέντρωσης και το ύψος της κερδοφορίας ενδέχεται να είναι ασθενής ή και ανύπαρκτη, αφού σε κάθε δεδομένο βαθμό συγκέντρωσης μπορεί να αντιστοιχεί μια μεγάλη ποικιλία εσωτερικών δομών της αγοράς και βαθμού αλληλεπίδρασης.

Η ΚΕΡΔΟΦΟΡΙΑ ΤΩΝ ΤΡΑΠΕΖΩΝ – ΕΜΠΕΙΡΙΚΕΣ ΕΡΕΥΝΕΣ

ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΕΜΠΕΙΡΙΚΩΝ ΕΡΕΥΝΩΝ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΤΡΑΠΕΖΙΚΗ ΑΓΟΡΑ ΤΗΝ ΠΕΡΙΟΔΟ 1980-2000

Ο Βασιλείου (1993) εξέτασε την κερδοφορία της Ελληνικής εμπορικής τραπεζικής αγοράς κατά το διάστημα 1982-1991. Οι Ελληνικές εμπορικές τράπεζες που λειτουργούσαν κατά την εξεταζόμενη περίοδο ήταν δώδεκα και τα στοιχεία που χρησιμοποιήθηκαν στην έρευνα προήλθαν από τους ισολογισμούς και τα αποτελέσματα χρήσης των τραπεζών, όπως αυτά αναγράφονταν στις επετηρίδες του Χρηματιστηρίου Αξιών Αθηνών. Η κερδοφορία των τραπεζών μετρήθηκε ως η απόδοση του ενεργητικού τους και ως η απόδοση του μετοχικού τους κεφαλαίου. Για τη διερεύνηση της κερδοφορίας ολόκληρου του τραπεζικού κλάδου χρησιμοποιήθηκαν δύο μέτρα κεντρικής τάσεως ή θέσεως: ο αριθμητικός μέσος και η διάμεσος.

Η ποσοστιαία απόδοση του μετοχικού κεφαλαίου ολόκληρης της Ελληνικής τραπεζικής αγοράς υπολογιζόμενη με τα δύο μέτρα κεντρικής τάσεως έδειξε ότι το 1991 υπήρξε ο πιο κερδοφόρος χρόνος (ROE=23,23% όταν χρησιμοποιήθηκε ο αριθμητικός μέσος και ROE =24,85% όταν χρησιμοποιήθηκε η διάμεσος), ενώ το 1982 παρουσιάζεται ως ο λιγότερο κερδοφόρος χρόνος (ROE=9,42% όταν χρησιμοποιήθηκε ο αριθμητικός μέσος και ROE=6,41% όταν χρησιμοποιήθηκε η διάμεσος). Η απόδοση του μετοχικού κεφαλαίου της Ελληνικής τραπεζικής αγοράς φάνηκε πως είχε μια ανοδική τάση καθ' όλη σχεδόν την εξεταζόμενη περίοδο, εκτός από μια κάμψη η οποία παρατηρήθηκε το 1987 και το 1988.

Οι Hardy και Συμιγιάννης (1998) εξέτασαν τον ανταγωνισμό και την αποτελεσματικότητα στο Ελληνικό τραπεζικό σύστημα. Χρησιμοποίησαν τα διαθέσιμα ετήσια στοιχεία σχετικά με τα δημοσιευμένα μετά τους φόρους κέρδη, το σύνολο του ενεργητικού, τα δάνεια, τις καταθέσεις και το κεφάλαιο 16 Ελληνικών τραπεζών για το 1985 και την περίοδο 1990-1995. Σε ένα τυπικό έτος η ROE φθάνει στη μέγιστη τιμή 26% για τις τράπεζες με μερίδιο επί του συνόλου του ενεργητικού λίγο πάνω από 6%. Όταν οι μέσες διαφορές μεταξύ των τραπεζών εξηγούνται με τις

σταθερές επιδράσεις, καταλήγουμε σε μια ποιοτικά παρόμοια, αν και στατιστικά λιγότερο σημαντική, σχέση μεταξύ της ROE και των μεριδίων ενεργητικού, όπου η μέγιστη ROE αντιστοιχεί σε μερίδιο αγοράς περίπου 13%. Αυτό συνεπάγεται ότι, μολονότι οι διαφορές στην κερδοφορία μεταξύ των τραπεζών παραμένουν, οι τράπεζες που μπορούν να επιτύχουν ένα μέτριο μέγεθος έχουν τη δυνατότητα να αυξήσουν την κερδοφορία τους.

Παρόμοια αποτελέσματα προέκυψαν όταν η κερδοφορία μετρήθηκε ως ο λόγος των κερδών μιας τράπεζας προς το ενεργητικό της, τα δάνεια ή τις καταθέσεις της και όταν το μερίδιο αγοράς μετρήθηκε με βάση άλλα στοιχεία του ισολογισμού. Διαπιστώθηκε ότι ορισμένες τράπεζες πέτυχαν σταθερά υψηλότερα επίπεδα κερδοφορίας από ό,τι άλλες, και συγκεκριμένα ότι οι τράπεζες μεσαίου μεγέθους που δεν ελέγχονται από το κράτος ήταν σε θέση να διατηρήσουν πολύ υψηλότερους ρυθμούς απόδοσης. Όμως, η κερδοφορία φαίνεται να ήταν πολύ μικρότερη στο δεύτερο μισό της περιόδου του δείγματος (1993-1995), ίσως λόγω του ανταγωνισμού που ενισχύθηκε με την απελευθέρωση. Ταυτόχρονα, οι τράπεζες που πέτυχαν σχετικά υψηλότερη κερδοφορία εμφανίζονται να αύξησαν το μερίδιό τους στην αγορά, εις βάρος εκείνων που είχαν τη χαμηλότερη κερδοφορία. Κατ' αυτόν τον τρόπο, η μέση αποτελεσματικότητα ενδέχεται να έχει βελτιωθεί μέσω της επέκτασης εκείνων των τραπεζικών ιδρυμάτων που ήταν σε θέση να προσφέρουν σταθερά καλύτερες υπηρεσίες ή να μειώσουν το κόστος τους. Τέλος, η στατιστική τους διερεύνηση έδειξε ότι το Ελληνικό τραπεζικό σύστημα δεν χαρακτηρίζεται από τον κυρίαρχο ρόλο τοπικών μονοπωλίων ή ολιγοπωλίων, αλλά μάλλον από έναν ενδιάμεσο βαθμό ανταγωνισμού.

Οι Λόλος, Παπαπέτρου και Χονδρογιάννης (1999) εξέτασαν τις συνθήκες και το ύψος του ανταγωνισμού στην Ελληνική τραπεζική αγορά. Τα στοιχεία που χρησιμοποιήθηκαν στην ανάλυσή τους καλύπτουν 20 τράπεζες για την περίοδο 1993-1995 και προήλθαν από τις ετήσιες εκθέσεις των τραπεζών. Καθώς τα στοιχεία τους ήταν διαστρωματικά και χρονολογικά χρησιμοποίησαν δυο διαφορετικές μεθόδους εκτίμησης: τα αποτελέσματα που προήλθαν από το σύνολο των στοιχείων δείχνουν ότι για την εξεταζόμενη περίοδο τα έσοδα των τραπεζών φαίνεται να κερδίζονται υπό συνθήκες μονοπωλιακού ανταγωνισμού, ενώ όταν έγιναν έλεγχοι ισορροπίας και ανταγωνιστικής θέσης για κάθε ένα από τα τρία χρόνια ξεχωριστά τα αποτελέσματα

επίσης δείχνουν ότι η τραπεζική βιομηχανία φαίνεται να βρίσκεται σε μονοπωλιακό ανταγωνισμό.

Ο Νούλας (1999) διερεύνησε την κερδοφορία και αποτελεσματικότητα των, Ελληνικών τραπεζών για την περίοδο 1993-1998. Συγκεκριμένα, η ανάλυσή του περιέλαβε 17 τράπεζες για τα έτη 1993 και 1994, 19 τράπεζες για τα έτη 1995 και 1996, 16 τράπεζες για το 1997 και 14 τράπεζες για το 1998. Τα στοιχεία προήλθαν από τους ισολογισμούς και τα αποτελέσματα χρήσης των τραπεζών. Η ανάλυσή του έδειξε ότι η συμπεριφορά της απόδοσης του ενεργητικού και των ιδίων κεφαλαίων κατά την εξεταζόμενη περίοδο ήταν η ίδια, καθώς και οι δύο δείκτες ακολούθησαν πτωτική πορεία από το 1994 μέχρι το 1996 και αυξήθηκαν για τα έτη 1997 και 1998.

Το καλύτερο έτος κερδοφορίας όπως μετρήθηκε και από τους δύο δείκτες ήταν το 1994, ενώ το 1996 εμφανίστηκε το χειρότερο.

Ο δείκτης εκμετάλλευσης του ενεργητικού ακολούθησε φθίνουσα πορεία από το 1994 (14,35%) μέχρι το 1998 (11,33%), που σημαίνει ότι κατά μέσο όρο οι διοικήσεις των τραπεζών δεν έγιναν καλύτερες στην εκμετάλλευση του ενεργητικού. Ο δείκτης του περιθωρίου κέρδους ακολούθησε πτωτική πορεία κατά την πρώτη τριετία αλλά τα δύο τελευταία έτη αυξήθηκε και το 1998 έφθασε τη μεγαλύτερη τιμή της εξαετίας (10,74%). Δεδομένου ότι ο δείκτης αυτός δείχνει την ικανότητα της διοίκησης να ελέγχει τα έξοδα για ένα δεδομένο ύψος εσόδων, τα δύο τελευταία έτη αποτέλεσαν νότα αισιοδοξίας για το τραπεζικό σύστημα. Ο δείκτης χρηματοοικονομικής μόχλευσης έφθασε την υψηλότερη τιμή (15,75) το έτος 1996, ενώ το 1998 παρουσίασε τη χαμηλότερη τιμή (13,86) της εξαετίας. Από την άλλη πλευρά, η λειτουργική αποτελεσματικότητα των τραπεζών δεν παρουσίασε μια σταθερή πορεία. Μειώθηκε το 1994, παρουσίασε μια μικρή άνοδο το 1995 και μειώθηκε αισθητά το 1996. Για τα δύο τελευταία έτη η λειτουργικά αποτελεσματικότητα εμφανίστηκε ανοδική και το έτος 1998 παρουσίασε την καλύτερη αποτελεσματικότητα μετά από το 1993.

Σαν γενικό συμπέρασμα, η ανάλυσή του έδειξε ότι η κερδοφορία των τραπεζών δεν ήταν καλύτερη το 1998 απ' ό,τι ήταν το 1993 ή το 1994. Είναι όμως γεγονός ότι η κερδοφορία των δύο τελευταίων ετών βρέθηκε σε άνοδο, αν συγκριθεί με το 1996.

Η έρευνα των Σταϊκούρα και Στέλιου (1999) βασίστηκε στις οικονομικές εκθέσεις των εμπορικών τραπεζών όπως αυτές καταγράφονται στη βάση δεδομένων Bankscore που παρέχει η εταιρία αξιολόγησης Fitch - IBCA. Τα δεδομένα καλύπτουν τη χρονική περίοδο από το 1991-1998 σε ετήσια βάση ενώ οι λογαριασμοί χρήσεως έχουν ενοποιηθεί την τελευταία ημέρα κάθε χρόνου. Οι μεταβλητές που χρησιμοποιήθηκαν για την ερμηνεία της κερδοφορίας των τραπεζών ήταν ο πληθωρισμός, το ιδιοκτησιακό καθεστώς, ο λόγος των αποθεματικών για δανειακές επισφάλειες προς το σύνολο των χορηγούμενων δανείων καθώς επίσης και ο λόγος δανείων προς το σύνολο του ενεργητικού. Το σημαντικό που προέκυψε από την έρευνα είναι ότι όλοι αυτοί οι παράγοντες έχουν αρνητική συσχέτιση με την κερδοφορία των τραπεζών. Οι μόνες μεταβλητές που έχουν θετική συσχέτιση είναι ο λόγος των ιδίων κεφαλαίων προς το σύνολο των στοιχείων του ενεργητικού και οι συναλλαγματικές ισοτιμίες.

Οι Κοσμίδου και Σπαθής (2000) εξέτασαν τις επιπτώσεις που θα επέφερε στις Ελληνικές τράπεζες η εισαγωγή του ευρώ μέσω μιας ανάλυσης κόστους-οφέλους, λαμβάνοντας το 2002 σαν το έτος βάσης. Θεώρησαν την εισαγωγή του ευρώ ως την υποτιθέμενη επένδυση, κόστη την εκροή μετρητών για την πραγματοποίηση αυτής και οφέλη τις εισροές μετρητών και / ή τη μεταβολή στα κέρδη των τραπεζών. Υπολογίζοντας την καθαρά παρούσα αξία κρίνεται αν η επένδυση είναι επικερδής ή όχι.

Όσον αφορά τα κόστη, τα έτη 1997 έως και 2002 αποτέλεσαν τη μεταβατική περίοδο για την εισαγωγή του ευρώ. Όσον αφορά τα οφέλη, διέκριναν τις εξής δύο περιπτώσεις: αυτά που θα απολάμβαναν οι τράπεζες χωρίς την εισαγωγή του ευρώ και αυτά που προέρχονται από την εισαγωγή του. Για την εκτίμηση των τραπεζικών κερδών του 2002 επέλεξαν 22 Ελληνικές τράπεζες και ανέλυσαν τις οικονομικές εκθέσεις κάθε τράπεζας ξεχωριστά για την περίοδο 1985-1997. Οι υπολογισμοί τους οδηγούν σε αρνητική παρούσα αξία της επένδυσης, δηλαδή η εισαγωγή του ευρώ οδηγεί σε μείωση των κερδών των τραπεζών για την περίοδο 2002-2007. Αναμένεται όμως ότι η διαφορά στα κέρδη με και χωρίς την εισαγωγή θα μειωθεί κατά τα έτη μετά το 2007 και το ευρώ να αποδεικνύεται κερδοφόρο προς τις τράπεζες, τουλάχιστον μακροχρόνια.

Οι Eichengreen και Gibson *et al* (2001) προχώρησαν σε μια εμπειριστατωμένη ανάλυση της Ελληνικής τραπεζικής για την περίοδο 1980-1998, αντλώντας τα στοιχεία τους από το Bank Profitability, έκδοση του OECD, και τις οικονομικές εκθέσεις 26 εμπορικών τραπεζών και εξειδικευμένων πιστωτικών ιδρυμάτων. Στα συμπεράσματά τους αναφέρουν ότι η κερδοφορία είναι μια μη γραμμική συνάρτηση του μεγέθους των τραπεζών. Η σχέση είναι σχήματος “καμπάνας”, υπονοώντας ότι η κερδοφορία αυξάνει και μετά μειώνεται, ενώ το σημείο καμπής είναι κοντά στο μέσο μέγεθος τράπεζας. Οι μικρότερες Ελληνικές τράπεζες θα επωφεληθούν των οικονομικών κλίμακας και θα αυξήσουν την κερδοφορία τους αν μεγαλώσουν σε μέγεθος, αλλά κάποιες από τις μεγαλύτερες τράπεζες έχουν ήδη εξαντλήσει τις οικονομίες κλίμακας και θα πρέπει να μικρύνουν σε μέγεθος για να μειώσουν τα κόστη τους. Αν και βρίσκουν μικρή στήριξη στο ότι οι τράπεζες που υιοθετούν προοδευτικές πρακτικές μανάτζμεντ ενεργητικού, όπως οι εκτός ισολογισμού δραστηριότητες, είναι περισσότερο κερδοφόρες, η παροχή μεγαλύτερου όγκου δανείων δεν βελτιώνει την κερδοφορία καθώς ο λόγος των δανείων έχει αρνητικό συντελεστή.

Μεταξύ άλλων βρίσκουν ότι η μόχλευση επιδρά θετικά στην κερδοφορία, ο βαθμός όμως στον οποίο οι τράπεζες αντλούν τα κεφάλαιά τους μέσω της διατραπεζικής αγοράς δεν φαίνεται να έχει καμιά επίδραση. Από την άλλη πλευρά, τα λειτουργικά κόστη σχετίζονται αρνητικά με την κερδοφορία, σε αντίθεση με τα έξοδα προσωπικού. Αυτό όμως δείχνει ότι οι τράπεζες με καλύτερα αμειβόμενο προσωπικό προσφέρουν καλύτερη ποιότητα υπηρεσιών και αμείβονται με μεγαλύτερα κέρδη. Τίποτα επίσης δεν αποδεικνύει ότι οι τράπεζες με υψηλότερους βαθμούς ρευστότητας και κεφαλαιακής επάρκειας υστερούν σε κέρδη. Απεναντίας, και οι δύο παράγοντες συνδέονται θετικά με την κερδοφορία, ίσως λόγω του ότι οι “υγιέστερες” τράπεζες έχουν πρόσβαση σε φθηνότερες πηγές άντλησης κεφαλαίων. Τέλος, βρίσκουν μια ασθενή συσχέτιση μεταξύ του βαθμού συγκέντρωσης της αγοράς και της κερδοφορίας, ενώ η μεταβλητή για το ιδιοκτησιακό καθεστώς δεν βοηθά σημαντικά στην ερμηνεία της.

Ο Καπόπουλος (2001) προσπάθησε να εξηγήσει το μέσο ποσοστό κέρδους κάθε τράπεζας ως προς το μετοχικό κεφάλαιο ή το σύνολο του ενεργητικού με τη βοήθεια κάποιων μεταβλητών που αντιπροσωπεύουν τη θέση κάθε τράπεζας στην αγορά, τις

γενικές συνθήκες που επικρατούν στην αγορά και το μακροοικονομικό περιβάλλον. Παρουσίασε ένα γενικευμένο μοντέλο συσχέτισης κερδών - διάρθρωσης της αγοράς / αποτελεσματικότητας. Χρησιμοποίησε χρονολογικές σειρές διαστρωματικών στοιχείων για 19 εμπορικές τράπεζες κατά την περίοδο 1992 – 1999. Τα συμπεράσματά του ήταν πως όταν η κερδοφορία μετριέται σαν η απόδοση του μετοχικού κεφαλαίου υπάρχει συσχέτιση μεταξύ κερδοφορίας και συγκέντρωσης και όχι μεταξύ του μεριδίου της αγοράς που η κάθε τράπεζα κατέχει. Οι υποστηρικτές της υπόθεσης της διαφορικής αποτελεσματικότητας μπορούν να το εκλάβουν ως στοιχείο ότι οι τράπεζες με υψηλή κερδοφορία είναι περισσότερο αποτελεσματικές απ' ότι οι ανταγωνίστριές τους και ότι η συγκέντρωση της αγοράς παρέχει κίνητρα για συμπαιγνία μεταξύ των τραπεζών που οδηγεί σε μονοπωλιακά κέρδη.

Όσον αφορά το ιδιοκτησιακό καθεστώς ο Καπόπουλος κατέληξε στο ότι υπάρχει αντίστροφη σχέση μεταξύ κρατικής ιδιοκτησίας και κερδοφορίας. Επίσης συμπέρανε ότι υπάρχει θετική συσχέτιση μεταξύ κερδοφορίας και ποιότητας του ενεργητικού των τραπεζών και αρνητική συσχέτιση μεταξύ κεφαλαιακής επάρκειας και κερδοφορίας. Επίσης απέδειξε ότι το κατά κεφαλήν εισόδημα θα μπορούσε να λειτουργήσει ως ένας πολύ καλός δείκτης της ζήτησης για τραπεζικά προϊόντα. Τέλος συμπέρανε ότι ο πληθωρισμός συσχετίζεται αρνητικά με την κερδοφορία, εν αντιθέσει με το πραγματικό επιτόκιο που συσχετίζεται θετικά.

Οι Δούμπος, Κοσμίδου και Σπαθής (2002) επιχείρησαν τη διερεύνηση των προσδιοριστικών παραγόντων στην κερδοφορία του Ελληνικού τραπεζικού συστήματος. Το δείγμα τους περιελάμβανε 23 τράπεζες και συγκέντρωσαν ετήσια στοιχεία από τις οικονομικές εκθέσεις κάθε τράπεζας ξεχωριστά για την περίοδο 1990-1999. Κατηγοριοποίησαν τις τράπεζες σε μικρές και μεγάλες σύμφωνα με το σύνολο του ενεργητικού τους και πήραν 7 μεγάλες και 16 μικρές τράπεζες. Ο αριθμός των παρατηρήσεών τους ήταν 181 συνολικά, 61 για τις μεγάλες τράπεζες και 120 για τις μικρές.

Μεταξύ αυτών που έλεγξαν ήταν η ύπαρξη διαφορών στην αποτελεσματικότητα μικρών και μεγάλων τραπεζών και πιο συγκεκριμένα αν οι δείκτες αποτελεσματικότητας των μικρών τραπεζών διαφέρουν σημαντικά από αυτούς των μεγάλων. Επιπλέον διερεύνησαν πως παράγοντες που σχετίζονται με το μέγεθος των

τραπεζών, όπως η αποτελεσματικότητα, η ρευστότητα, το ρίσκο, η μόχλευση και η κεφαλαιακή επάρκεια επιδρούν στην κερδοφορία.

Η απόδοση του μετοχικού κεφαλαίου των μικρών τραπεζών (0,149) είναι μικρότερη αυτής των μεγάλων (0,197), όπως και η απόδοση του ενεργητικού των μικρών τραπεζών (0,008) είναι μικρότερη αυτής των μεγάλων (0,017). Η απόδοση του ενεργητικού των μεγάλων τραπεζών είναι κατά μέσο όρο διπλάσια αυτής των μικρών με σημαντική στατιστική διαφορά. Το μέσο καθαρό περιθώριο επιτοκίου των μικρών τραπεζών είναι 0,051 ενώ αυτό των μεγάλων είναι 0,030, γεγονός που δείχνει ότι κατά μέσο όρο οι μικρές τράπεζες έχουν μεγαλύτερη δυνατότητα να δημιουργήσουν κέρδη απ' ό,τι οι μεγάλες, καθώς μπορούν να δημιουργήσουν υψηλότερο εισόδημα επιτοκίου. Βρίσκουν ακόμη ότι οι μικρές τράπεζες έχουν μικρότερη ρευστότητα απ' ό,τι οι μεγάλες, οι μεγάλες τράπεζες έχουν δανείσει περισσότερα σε μακροχρόνιες επενδύσεις, καθώς και ότι έχουν μια ιδιαίτερα απροσδόκητη χαμηλή κεφαλαιακή επάρκεια σε σχέση με τις μικρές τράπεζες.

Άλλα αποτελέσματά τους αποτελούν ο ορισμός ενός δείκτη ως τον κύριο ερμηνευτικό, παράγοντα που σχετίζεται με το μέγεθος των τραπεζών. Αυτός είναι ο δείκτης των δανείων προς τις καταθέσεις, του οποίου η μέση βαρύτητα ξεπερνά το 60%. Από τους υπόλοιπους δείκτες σημαντικοί είναι οι εξής: σύνολο ενεργητικού /συνολικό μετοχικό κεφάλαιο, κυκλοφορούν ενεργητικό /σύνολο δανείων, η απόδοση του ενεργητικού, το καθαρό περιθώριο επιτοκίου, το σύνολο του μετοχικού κεφαλαίου / σύνολο του ενεργητικού. Επιπλέον ο λόγος των δανείων προς το σύνολο των καταθέσεων, το σύνολο του ενεργητικού προς το σύνολο του μετοχικού κεφαλαίου, και το καθαρό περιθώριο.

Οι Καπόπουλος και Σιώκη (2002) χρησιμοποίησαν στοιχεία της περιόδου 1996-1999 για το σύνολο των χωρών της ευρωζώνης, ενώ το δείγμα τους ήταν συνδυασμός διαστρωματικών και χρονολογικών δεδομένων. Συγκεκριμένα, συμπεριέλαβαν 655 τράπεζες για τέσσερα χρόνια, δηλαδή 2.650 παρατηρήσεις. Τα αποτελέσματά τους υποστηρίζουν την πρόταση της “διαφορικής αποτελεσματικότητας”, ότι ο υψηλός βαθμός συγκέντρωσης είναι το αποτέλεσμα της υψηλότερης αποτελεσματικότητας των ηγέτιδων τραπεζών στην αγορά, οι οποίες επιτυγχάνουν μεγαλύτερα μερίδια αγοράς, χωρίς να συμβαίνει όμως το ίδιο με την πρόταση της “διαφοροποίησης του

προϊόντος”, ότι οι τράπεζες με μεγάλο μερίδιο αγοράς μπορεί να διαθέτουν υψηλότερη ποιότητα παρεχόμενων προϊόντων και υπηρεσιών που τους δίνει τη δυνατότητα να επιβάλλουν μεγαλύτερες προμήθειες και αμοιβές και άρα μεγαλύτερα κέρδη. Επιπλέον βρίσκουν ότι η βελτίωση της λειτουργικής αποτελεσματικότητας και, της κεφαλαιακής επάρκειας επιδρά θετικά στην αποδοτικότητα των τραπεζών. Ο συντελεστής για τη μεταβλητή του οικονομικού κύκλου έχει το αναμενόμενο πρόσημο αλλά δεν βρίσκεται σε ικανοποιητικά επίπεδα στατιστικής σημαντικότητας, ενώ το πραγματικό επιτόκιο συνδέεται αρνητικά με την κερδοφορία. Ο συντελεστής του μεριδίου αγοράς είναι θετικός και στατιστικά σημαντικός ενώ ο συντελεστής του βαθμού συγκέντρωσης είναι στατιστικά ασήμαντος.

Η ΚΕΡΔΟΦΟΡΙΑ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΤΡΑΠΕΖΩΝ

Παρακάτω παρατίθεται μια περιγραφή της ελληνικής τραπεζικής αγοράς με τη βοήθεια κάποιων δεικτών που δίνουν τις μέσες τιμές για κάθε έτος ξεχωριστά.

Η ΚΕΡΔΟΦΟΡΙΑ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΤΡΑΠΕΖΩΝ ΤΗΝ ΠΕΡΙΟΔΟ 2000-2004 – ΒΑΣΙΚΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ

Ανάλυση της κερδοφορίας των Ελληνικών τραπεζών έγινε με τη βοήθεια των στοιχείων των οικονομικών καταστάσεων ενός δείγματος 11 συνολικά εμπορικών τραπεζών και ειδικών πιστωτικών ιδρυμάτων, τόσο υπό κρατικό έλεγχο όσο και ιδιωτικών συμφερόντων, που δραστηριοποιήθηκαν κατά το διάστημα 2000-2004. Οι τράπεζες υπό άμεσο ή έμμεσο κρατικό έλεγχο είναι οι: Εθνική, Εμπορική, Αγροτική, Ταχυδρομικό Ταμιευτήριο, Γενική και Αττικής. Στην ομάδα των τραπεζών ιδιωτικών συμφερόντων συμπεριελήφθησαν οι: Alpha Bank, EFG Eurobank Ergasias, Πειραιώς, Εγνατία και Λαϊκή.

Ένα πρώτο χαρακτηριστικό της Ελληνικής τραπεζικής αγοράς είναι ο μεγάλος βαθμός συγκέντρωσής της. Η χρησιμοποίηση του δείκτη του μεριδίου του ενεργητικού που κατείχαν οι πέντε μεγαλύτερες τράπεζες ως προς το σύνολο των στοιχείων του ενεργητικού όλων των τραπεζών του δείγματος, για κάθε έτος ξεχωριστά, έδωσε τιμές που κυμάνθηκαν μεταξύ 74,6% και 97,9 % (Πίνακας 1). Η τιμή του δείκτη αυτού το 2000 ήταν 79,2%, ενώ το 2001 παρουσίασε πτώση (78,9%) για να αυξηθεί πάλι το 2002 σε 84,4%. Τα έτη 2003 και 2004 σημείωσε σημαντική πτώση σε σχέση με το 2002 και ανήλθε σε 80% και 78,6% αντίστοιχα. Παρόμοια αποτελέσματα παίρνει κανείς αν η συγκέντρωση της αγοράς μετρηθεί με το μερίδιο των δανείων ή των καταθέσεων των πέντε μεγαλύτερων τραπεζών. Στην πρώτη περίπτωση το έτος μεγαλύτερου βαθμού συγκέντρωσης ήταν το 2002, με 80,9%, ενώ στη δεύτερη πάλι το 2002 με 97,9% αντίστοιχα.

ΠΙΝΑΚΑΣ 1. ΔΕΙΚΤΕΣ ΒΑΘΜΟΥ ΣΥΓΚΕΝΤΡΩΣΗΣ ΤΗΣ ΑΓΟΡΑΣ.

	2000	2001	2002	2003	2004
C5 Ενεργητικού	79,2%	78,9%	84,4%	80%	78,6%
C5 Χορηγήσεων	79%	78,5%	80,9%	80%	80,4%
C5 Καταθέσεων	79,5%	78,7%	97,9%	90,1%	74,6%

Πηγή: Υπολογισμοί του συγγραφέα, με βάση τα στοιχεία των οικονομικών καταστάσεων των τραπεζών του δείγματος για την περίοδο 2000-2004.

Σημειώσεις: C5 Ενεργητικού είναι το μερίδιο των πέντε μεγαλύτερων τραπεζών σε στοιχεία ενεργητικού ως προς το σύνολο των στοιχείων ενεργητικού όλων των τραπεζών του δείγματος.

C5 Χορηγήσεων είναι το μερίδιο των πέντε μεγαλύτερων τραπεζών σε χορηγήσεις ως προς το σύνολο των χορηγήσεων για κάθε έτος.

C5 Καταθέσεων είναι το μερίδιο των πέντε μεγαλύτερων τραπεζών σε καταθέσεις ως προς το σύνολο των καταθέσεων όλων των τραπεζών του δείγματος.

Ένα δεύτερο χαρακτηριστικό αποτελεί η συνεχής σταδιακή αποδυνάμωση του ρόλου των κρατικών τραπεζών, τουλάχιστον μέχρι το 2002. Για παράδειγμα, ενώ το 2000 το 72,6% επί του συνόλου των χορηγήσεων προέρχονταν από τράπεζες υπό άμεσο ή έμμεσο κρατικό έλεγχο, το αντίστοιχο ποσοστό για το 2003 ήταν κατά πολύ μειωμένο στο 50,7%, για να σημειώσει περαιτέρω μείωση το 2004 σε 50,1% (Πίνακας 2).

ΠΙΝΑΚΑΣ 2. ΜΕΡΙΔΙΑ ΑΓΟΡΑΣ ΚΡΑΤΙΚΩΝ-ΙΔΙΩΤΙΚΩΝ ΤΡΑΠΕΖΩΝ

	2000	2001	2002	2003	2004
Χορηγήσεις					
κρατικών	72.6%	73.1%	76.2%	50.7%	50.1%
τραπεζών					
Χορηγήσεις					
ιδιωτικών	43.1%	59.4%	56.1%	49.2%	49.8%
τραπεζών					

Πηγή: Υπολογισμοί του συγγραφέα με βάση τους ισολογισμούς των τραπεζών του δείγματος.
Σημείωση: Οι χορηγήσεις κρατικών και ιδιωτικών τραπεζών εκφράστηκαν ως ποσοστά επί του συνόλου των χορηγήσεων όλων των τραπεζών του δείγματος για κάθε έτος.

Οι δείκτες μέτρησης της κερδοφορίας των τραπεζών επίσης κινήθηκαν με διακυμάνσεις. Ο δείκτης της απόδοσης των στοιχείων του ενεργητικού από 1,27% που ήταν το 2000 (η μέγιστη τιμή) έφτασε το 0,72% το 2004 (Πίνακας 4). Το 2003 ήταν το πιο κερδοφόρο έτος αν η κερδοφορία μετρηθεί με το δείκτη της απόδοσης του μετοχικού κεφαλαίου των τραπεζών (ROE), που από 13,86% που ήταν το 2000 μειώθηκε σε 10,5% και 9,27% τα έτη 2001 και 2002 αντίστοιχα, ενώ το 2004 εμφάνισε πάλι πτωτική τάση και ανήλθε σε 11,2%.

ΠΙΝΑΚΑΣ 3. ΔΕΙΚΤΕΣ ΚΕΡΔΟΦΟΡΙΑΣ

	2000	2001	2002	2003	2004
Απόδοση					
ενεργητικού- ROA	1.27%	0.81%	0.56%	0.97%	0.72%
Απόδοση					
Μετοχικού Κεφαλαίου-ROE	13.86%	10.5%	9.27%	14.6%	11.2%

Αξίζουν όμως ιδιαίτερης προσοχής τα συμπεράσματα που λαμβάνει κανείς αν εξετάσει ξεχωριστά την κερδοφορία κρατικών και ιδιωτικών τραπεζών, καθώς οι δεύτερες πέτυχαν σαφώς καλύτερες αποδόσεις των στοιχείων του ενεργητικού τους

κατά το χρονικό διάστημα 2000 και 2001, ενώ το 2002 ο δείκτης απόδοσης των στοιχείων του ενεργητικού τους ήταν ίδιος με αυτόν των κρατικών τραπεζών και μόνο κατά τη διετία 2003-2004 υστερούσαν σε νούμερα, διαφορές στην κερδοφορία που πιθανό να αντικατοπτρίζουν διαφορές στο βαθμό αποτελεσματικότητας των διοικήσεων των τραπεζών και της ικανότητάς τους να επιφέρουν κέρδη. Αν η κερδοφορία μετρηθεί και με το δείκτη της απόδοσης του μετοχικού κεφαλαίου, οι ιδιωτικές τράπεζες εμφάνισαν καλύτερα αποτελέσματα τα έτη 2000 και 2001, ενώ τα έτη 2002-2004 υστέρησαν, αφού ο δείκτης απόδοσης του μετοχικού τους κεφαλαίου ήταν πολύ χειρότερος από τον αντίστοιχο των κρατικών τραπεζών.

**ΠΙΝΑΚΑΣ 4. ΚΕΡΔΟΦΟΡΙΑ ΚΡΑΤΙΚΩΝ ΚΑΙ ΙΔΙΩΤΙΚΩΝ
ΤΡΑΠΕΖΩΝ.**

	2000	2001	2002	2003	2004
ROA Κρατικών τραπεζών	0.98%	0.68%	0.76%	0.97%	0.78%
ROA Ιδιωτικών τραπεζών	1.70%	1.01%	0.76%	0.96%	0.64%
ROE Κρατικών τραπεζών	10.83%	9.10%	15.11%	16.97%	13.32%
ROE Ιδιωτικών τραπεζών	18.46 %	12.78%	10.91%	12.36%	9.08%

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Η παρούσα εργασία ξεκινά με μια μικρή αναφορά στην περίοδο πριν και μετά το 1987, έτος το οποίο σηματοδότησε την απαρχή ενός ριζικού και άνευ προηγουμένου εκσυγχρονισμού των χρηματοπιστωτικών ιδρυμάτων της ελληνικής οικονομίας. Στην περίοδο που προηγήθηκε του έτους 1987 ο κρατικός παρεμβατισμός ήταν έντονος στις χρηματοοικονομικές λειτουργίες των τραπεζών, με αποτέλεσμα οι τελευταίες να μη μπορούν να ανταποκριθούν στις απαιτήσεις της εποχής εκείνης. Όμως μετά το 1987 ο κρατικός παρεμβατισμός περιορίζεται σημαντικά και έτσι τα χρηματοπιστωτικά ιδρύματα ήταν σε θέση πια να προσφέρουν ένα ευρύ φάσμα προϊόντων και υπηρεσιών προσαρμοσμένα στις νέες ανάγκες που προέκυψαν.

Στη συνέχεια παρουσιάζονται οι λόγοι για τους οποίους κρίνεται αναγκαία η ύπαρξη των χρηματοπιστωτικών ιδρυμάτων. Ένας πρώτος λόγος αποτελεί η ύπαρξη του κόστους συναλλαγών, το οποίο περιλαμβάνει όλα εκείνα τα έξοδα που προκύπτουν από τη συμφωνία μεταξύ ενός δανειολήπτη και ενός δανειστή, ο οποίος επιθυμεί να διαθέσει τα πλεονάζοντα χρηματικά του κεφάλαια. Μια τράπεζα μπορεί να μειώσει κατά πολύ το κόστος συναλλαγών, αφού συγκεντρώνει τα χρηματικά κεφάλαια ενός μεγάλου αριθμού αποταμιευτών.

Η ύπαρξη της ασύμμετρης πληροφόρησης αποτελεί έναν ακόμα λόγο ύπαρξης των τραπεζών. Συνήθως στις συμφωνίες μεταξύ δανειστή και δανειολήπτη, ο δανειολήπτης έχει καλύτερη πληροφόρηση όσον αφορά την απόδοση και το ρίσκο της επένδυσης για την οποία προορίζεται το δάνειο. Μια τράπεζα επιτρέπει στους δανειστές να χορηγούν δάνεια αναλαμβάνοντας το μικρότερο δυνατό κόστος πληροφόρησης, το οποίο είναι πολύ μικρότερο αυτού που θα αναλάμβαναν αν διαπραγματεύονταν απευθείας με τους δανειολήπτες.

Εύκολα διαπιστώνει κανείς ότι όταν οι τράπεζες παράγουν από κοινού πληροφόρηση και άλλα προϊόντα και υπηρεσίες, τότε ευημερούν περισσότερο. Επομένως η παραγωγή πληροφόρησης αποτελεί έναν πειστικό λόγο ύπαρξης των τραπεζών. Επίσης οι τράπεζες επιτελούν και μια σειρά από λειτουργίες, όπως η συγκέντρωση χρηματικών κεφαλαίων, η κατανομή των χρηματικών πόρων στο χρόνο και η μείωση της αβεβαιότητας και του κινδύνου. Έπειτα παρατίθενται μια σειρά από

παράγοντες όπως η ρευστότητα, η συμπεριφορά της διοίκησης της κάθε τράπεζας απέναντι στον κίνδυνο, τα επιτόκια, ο πληθωρισμός και ο βαθμός συγκέντρωσης της κάθε τράπεζας και εξετάζεται πώς αυτοί σχετίζονται με την τραπεζική κερδοφορία.

Τέλος, παρουσιάζονται οι εμπειρικές έρευνες ελλήνων και ξένων ερευνητών για την ελληνική τραπεζική αγορά τα έτη 1980-2000 καθώς επίσης και οι μέθοδοι που χρησιμοποίησε ο κάθε ερευνητής στην έρευνά του προκειμένου να καταλήξει σε ένα ασφαλές συμπέρασμα. Ακολουθεί η παρουσίαση της κερδοφορίας των τραπεζών καθώς επίσης και των βασικών χαρακτηριστικών της τα τελευταία πέντε χρόνια. Οι μέθοδοι που χρησιμοποιήθηκαν για την αξιολόγηση της κερδοφορίας του κάθε έτους ήταν οι λόγοι του μεριδίου των πέντε μεγαλύτερων τραπεζών σε στοιχεία ενεργητικού προς το σύνολο των στοιχείων ενεργητικού όλων των τραπεζών του δείγματος, το μερίδιο των πέντε μεγαλύτερων τραπεζών σε χορηγήσεις ως προς το σύνολο των χορηγήσεων και τέλος το μερίδιο των πέντε μεγαλύτερων τραπεζών σε καταθέσεις ως προς το σύνολο των καταθέσεων όλων των τραπεζών του δείγματος. Όσον αφορά στις χορηγήσεις έγινε διαχωρισμός μεταξύ κρατικών και ιδιωτικών τραπεζών. Επίσης χρησιμοποιήθηκε ο δείκτης της απόδοσης ενεργητικού και ο δείκτης της απόδοσης μετοχικού κεφαλαίου, ενώ και εδώ έγινε διαχωρισμός μεταξύ ιδιωτικών και κρατικών τραπεζών.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Βασιλείου Δ, 1993, «Διερεύνηση της κερδοφορίας της ελληνικής τραπεζικής αγοράς», Ένωση Ελληνικών Τραπεζών, α' τρίμηνο.

Νούλας Α, 1999, «Κερδοφορία και αποτελεσματικότητα των Ελληνικών Τραπεζών (1993-1998)», Ένωση Ελληνικών Τραπεζών, γ' και δ' τρίμηνο.

Νούλας Α. et al, 2000, «Χρήμα και Τράπεζες», Πανεπιστήμιο Μακεδονίας.

Σταϊκούρας Χ, Στέλιος Μ, 1999, «Προσδιοριστικοί παράγοντες της κερδοφορίας των ελληνικών τραπεζικών ιδρυμάτων», Ένωση Ελληνικών Τραπεζών, γ' και δ' τρίμηνο.

Συμιγιάννης Γ, Hardy D, 1998, «Ανταγωνισμός και αποτελεσματικότητα στο Ελληνικό τραπεζικό σύστημα» Τράπεζα της Ελλάδος, Οικονομικό Δελτίο νο 11.

Καπόπουλος Π, Σιώκη Φ, 2002, «Δομή αγοράς, συγκέντρωση και αποδοτικότητα στο Ευρωπαϊκό τραπεζικό σύστημα: μια οικονομική διερεύνηση», Ένωση Ελληνικών Τραπεζών, α' τρίμηνο.

Bourke P, 1989, "Concentration and other determinants of bank profitability in Europe, North America and Australia", Journal of Banking and Finance 13, pp.65-79.

Campbell T et al, 1982, "Financial Intermediation" in "Financial Institutions, markets and economic activity", Mc Graw Hill Book Company, pp.246-254.

Campbell T, Kracaw W, 1980, "Information Production, Market Signalling, and the Theory of Financial Intermediation.", The Journal of Finance, vol 35, no 4, pp.863-882.

Doumpos M, Kosmidou K, Spathis C, 2001, "Assessing profitability factors in the Greek banking system: a multicriteria methodology", *International Transactions in Operational Research* 9, pp. 517-530.

Eichengreen B, Gibson H et al, 2001, "Greek banking at the dawn of the new millennium", in "Greece's economic performance and prospects", The Brookings Institution, Washington D.C., pp.545-597.

Hondroyannis G, Lolos S, Papapetrou E, 1999, "Assessing competitive conditions in the Greek banking system", *Journal of International Financial Markets, Institutions and Money* 9, pp. 377-391.

Kapopoulos P, 2001, "Concentration, efficiency and bank profitability: evidence from Greece", *Proceedings, 29 Eurobanking Meeting, Ennis, Ireland, 13-16 May 2001*.

Kosmidou K, Spathis C, 2000, "Euro and profitability of Greek banks", *European Research Studies*, vol III, Iss(3-4), pp. 43-56.

Merton R, 1995, "A Functional Perspective of Financial Intermediation", *Financial Management*, vol 24, no 2, pp. 23-41.

Saunders A. et al, 1997, "Why are financial intermediaries special?" in "Financial institutions management", Irwin.